© www.kjnt.ro/szovegtar

Csángó málé.
Képzelt beszélgetés Gábor Feliciával

A Moldvai Magyarság szerkesztősége, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége és a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület által 2003-ban meghirdetett, csángó sorskérdésekkel foglalkozó pályázatra érkezett munkákból kettőt javasoltunk első díjra, egyik a Lujzikalagorban született, Budapesten élő Gábor Felicia *Csángó vagyok* című írása volt. (*25. kép*) Akkori véleményemet a következőképpen fogalmaztam meg: „Egyéni stílusban, mélyen átérezve írja meg ez a fiatal lány eddigi életútját, kezdve a szülőfalutól való elszakadás élményével, családi és környezeti nehézségeivel. Szépen érzékelteti, milyen lelkierő kellett ahhoz, hogy családja, faluja, rokonsága közösségét elhagyja, s elinduljon egy reményteljes, de számára rendkívül bizonytalan úton, a tanulással való felemelkedés útján. Írásából megismerjük, hogy mekkora lelkierő és kitartás kellett az út során jelentkező, sokszor gyermekesnek és kicsinyesnek tűnő, de a tizenéves csángó leányka számára gyakran szinte végzetesnek bizonyuló idegenség elviseléséhez." Nem tudom, ki vagy kik lehettek, akik rávették Gábor Feliciát dolgozatának folytatására, de bizonyára része volt benne *Ferenczes István*nak, a Hargita Kiadóhivatal vezetőjének, aki azzal biztathatta, ha megírja eddigi életét, megjelenteti. És bizonyára része volt Felicia „egyik legjobb barátjának" is, akit a könyv bevezetőjében idéz, s aki azt írta neki pályamunkáját elolvasva, hogy *„minden kisebbségi magyar egy kicsit magára ismerhet, és mondatokba öntve, magáénak vallhatja a történetedet*". Akárkik is voltak az írásra ösztönző pályázatot kitalálók, s Feliciát további írásra biztatók, olyan forrást sikerült fakasztaniuk, amely jóízű, kristálytiszta vizével a csángó sors mélységes kőzeteiből hoz bőséges és szépséges üzenetet."

A kézirat elkészült, Felicia Magyarországra került, főiskolát végzett, családot alapított. A könyv 2005-ben, majd kibővítve 2008-ban megjelent a csíkszeredai Hargita Kiadónál, most pedig Belső-Magyarországon is napvilágot látott. Ebből az alkalomból készült Gyimesközéplokról az éteren keresztül ez a képzelt beszélgetés.

„Talán még író is lesz belőle"– mondja a Csángó vagyok című könyv utószavában Ferenczes István, a kéziratot könyvvé formáló Hargita Kiadóhivatal vezetője. Írónak tartja-e magát Gábor Felicia?

Nem vallom magam írónak a szó szoros értelmében, hisz egyetlen könyvet írtam. Az irodalmi értéke pedig nem hiszem, hogy eléri, az írók nagyságát. Talán még író lehet belőlem? Talán.

Hogyan is kezdődött ez az „íróság"– ami persze nem azon múlik, hogy hány könyvet írt valaki? Talán inkább azon, hogy hány emberben tudta „rózsafa vonóként"

megszólaltatni azt a bizonyos „mély zöngésű” húrt. Kérem, mondjon valamit a falujáról! Milyennek ismerte meg gyermekkorában? Mit hallott Lujzikalagor múltjáról „sokat mesélő” nagyapjától?

Az íróság nem kezdődött és nem végződött. Bennem van ezer meg ezer szó, ami kikívánkozik. És ha leírom, jól esik. Megkönnyebbülök.

Lujzi-Kalagor messze van Budapesttől. Távoli falu a Szeret folyóra néző domb oldalán. Mondhatnám idillikus kép, akár egy képeslap. Sok-sok ház, egymás hegyén-hátán. Közepén egy kimagasló fehér templommal, egyik oldalán erdőrengeteg, a másikon betonrengeteg, maga Bákó városa, a megyeszékhely. Gyermekként nagy falunak véltem. Sok utca. Sok fa. Sok ember. Nagy mezők. De a világot még nagyobbnak gondoltam. Szegényes falusi könyvtárunkban az Ezeregy éjszaka meséjét olvasva, kicsinek éreztem a falum. Elvágyattam. Nem fértem ott ahol vagyok. De az erdők, a dombok, a mezők beivódtak az emlékezetembe.

Nagyapám, Gábor Janos, békés, nagytermetű ember: Nezcsak[280] Felicsika, látod azt a tőgyfát, ott az iskolánál? Ne, azt nagytátokámmal ültáttük, mikor akkora vótam mint tá. Azt mondta, hoj, mikor annak a fának az ágain hintoczni láhát, akkor ulyan örág lehátek mid ő. Most láhát ritta hintózni nagytát... dá kend nam es ulyan örág. Námes vajak, Felicsika. Csak a szüvám fáradt ál. Ne ott, az a ház... s a mesélés folytatódott. Akkor is, ha ültem a kapuban a padescskán mellette, vagy a hintába az udvaron, vagy a paplanba burkolózva tél közepén, miközben a kukoricát morzsolgatta. Mesélt. Mesélt a távolról, a többi faluról, ahol magyarosan bászélnák, emberekről, akikkel találkozott. A nagyapjáról, apjáról, az erdőkről, vonatokról...

Első emlékeim közt a görbe lábam kiegyenesítésének története szerepel. Hetediknek születtem, 1976 novemberében. Körülöttem csupa gyerekzsivaj. Idősebb testvérek. Unokatestvérek. Egy nagy-nagy házban. Legalábbis akkoriban annak hittem. Egy ideig anyukám szobájában fogok aludni. A teknőben. Amiben még nagyanyám is aludt. Üknagyapám vájta ki egy tölgyfából. Anyám két támlanélküli székre teszi az ágy mellé, éjszakára. Ha felsírok, megringat. Egy kézzel. Egy katrincában[281] vagyok, berneccel[282] átkötve.

A másik szobában, a kiljárbá[283] alszik a többi testvérem. Több egymásban tolt ágyban. A nagyházban nem alszik senki. Csak ha vendég jön, de az is csak nyáron, mert ott nincs kályha. Ott az ágy majdnem új. A végében meg ott a sok szőtt rangygya[284]. Amit anyám sző, minden télen. Mát káll[285] a sok ranggya, sok lányom van – mondja anyám. Másfélév múlva megszületett Péter, utána Adrián, meg Mimi, meg Gabi. Mindenki sorban. Szorosan utánam. Át kellet adnom a teknőt a következőnek. És anyámék szobájából átkerültem kiljárbá nővéreim szárnya alá. Akik ugyan-

280 nézd csak
281 lepelszoknya
282 kenderből szőtt öv
283 a moldvai ház leeresztett fedele alatti helyiség (chiler, rom.)
284 textilhozomány
285 mert kell

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

úgy felkeltek éjszaka, ha felsírtam. És immár ölbe ringattak. A teknőt kinőttem. De még mindig nagyon szerettem abban lenni. Amikor Péter öcsém nem aludt éppen, akkor belefeküdtem, kitettem a két lábam a két szélére és teljes erőből hintáztam magam. Emiatt a lábaim egy idő után olyan görbék lettek, hogy már anyám is észrevette. Nincs mit tenni. Ál káll vinni a „lyányakhaz" – mondta anyám. Ők ikrek voltak, púposok és vénkisasszonyok. Ők látták el a falu különböző bajait, a bába szerepét is ők töltötték be. Aztán ők elmondták anyámnak, mit kell tenni. Egy évig, télennyáron, apám és bátyám hozták az erdőből a különböző fák friss kérgét, páfrányt és egyéb növényeket, amiket anyám megfőzött. Nap, mint nap. Ebben üldögéltem egy-egy órát. Reggel meg este, miközben lábam össze volt kötve, egyenesre, egy bernéccel. Másfél éves voltam, nem emlékszem erre, csak egyszer jutott valami eszembe, amikor nővérem szült. Ilyenkor az volt a szokás, hogy a bábaasszony különböző növényeket összefőz: fekete üröm, fehér üröm, páfrány stb., és ebbe kellet a kismamának üldögélni. Mikor végzett, a család nőtagjai is beleülhettek a főzetbe, a barnás zöldes, füvekkel teli kádba. Így én is sorba kerültem. Beleültem, s hirtelen felvillant az emlék. Ahogy Péter, ugyanúgy hintázik a teknőben, ahogy én szoktam, s az én lábam meg össze van kötve, és nem tudom mozgatni csak együtt. Rossz emlék.

Dá látom árőst szépán kiegenyásedták – meséli anyám tizenhat éves koromba. Tuggyák a „leányok" z'ilyán dolgokat, árőst. Z'Istán mág áldotta ávvál a tudásval őket. Neccsak milyán egenyásák. Jaj, azt gondoltam ulyanak maradnak, ámá görbék. Hugy addtalak vona férhez? Há annyi aranyat kállát vona nyakadba akasztani. Dá hunnan? Gyejáá, muszáj vot ki egenyásitáni...

Én meg csak nevettem. És nevetett velem mindenki.

Kedves Felicia! Mutassa be családját – az egykorit és a mait! Nagyapa, nagyanya, szülők, testvérek; férjét, gyermekeit. Mi a különbség a két család között, s mi hasonlóság? Mit tud átadni a gyermekeinek abból a szellemi örökségből, amit a nagyszüleitől, szüleitől kapott?

Nagy család a miénk, mint egyébként a legtöbb csángó család. Hisz sokan vagyunk testvérek. Édesanyámék tizenketten vannak testvérek, a legtöbbnek öt-hat gyermeke született. A legfiatalabb testvére egy időben született a saját lányával, vagyis az én legidősebb nővérem, egyidős a nagynénémmel. Anyám részéről sokan vagyunk első unokatestvérek. Gyermekként sokat aludtunk egymásnál, gyakran voltunk együtt nagyszüleink házában. Sokszor aludtak ott unokák is, akár tízen. Búcsúkor, disznóvágáskor, egyéb ünnepeken az udvaron terítettek az ebédhez, hisz bent el sem fértünk volna. Édesapám családja valamivel kisebb, ott csak négy testvér van. Így itt kevesebb az első-unokatestvér sereg. Másod unokatestvéreimről szinte semmit sem tudtam. Tizenévesen, mentem haza a diszkóból, és egy igencsak kedves fiú kísért haza. Másnap reggel, édesanyám kikérdezett: kit láttam, mi történt? Meséltem neki a fiúról, aki haza kísért. Jaj mámokám – mondta –, azt serényán hadd ál, má az a vésorod. Vagyis másod-unokatestvér. Nem bánkódtam, volt még sok kedves fiú.

Apám Gábor családja gazdag és tekintélyes család volt. Sok földdel, négyköves malommal. Édesanyám apja katonatiszt volt, mindig távol a családtól. Csak utolsó éveiben ismerhettük meg, amikor betegeskedett, dohányzott és mindig katonás történeteket mesélt. Gábor nagyapám velünk egy udvarban élt. Velünk volt mindig, nekünk élt. A kommunizmus mindent elvett tőle. De mindig azt mondta: a kerék megfordul, s „mágbánják amit tették".

Kevés földi jóval indultam utamnak, de családom sok értéket belerakott a hátizsákomba. A tisztességet, becsületességet, az egyenes beszédet, az Isten és a természet tiszteletét, és még sok minden mást, jól becsomagolták, beraktározták. Cipeltem is magammal mindenhová az utamon. Sokszor szükség volt rájuk. Néha talán még lázadoztam is a batyum ellen. Most tudom mit jelent. Miért kellet! Az táplált és táplál még ma is. Most rajtam a sor. Két gyermekemnek, igyekszem becsomagolni. Úgy ahogy annak idején nekem is csomagolták.

Milyen emlékei vannak a szülőfalujáról, amit még az 1980–1990-es években is hagyományosnak lehet nevezni?

A falu kinyílt. A fiatalok elvándoroltak külföldre, a világ minden táján élnek. Új szokásokat, szavakat hoznak haza. Megváltozott a zárt közösség. Ez egyrészt elkerülhetetlen volt, másrészt a globalizáció része lettünk. Kicsit csángósan, néha – a kívülálló szemének – talán nevetségesen. Mert úgy-e, anyám a vadonatúj aszalógépet háromszor leköpte. „Phű, phű, phű, kíz ne fogja" – nehogy megigézze. A határok elmosódtak. Hagyományos csángó mivoltunk összefér a modern szerzeményekkel. Lújzi Kalagor nagy falu. Bakó várostól 6 km-re van, szinte összeér a várossal. Ennek is nagy hatása van a közösségi életre. Megmaradt sok szokás. A lekvárt anyám, még mindig nagy üstben főzi az udvaron, két napon át. Bár kapott gyors recepteket, amit a gáztűzhelyen is megfőzhet. És nincs is szükség annyi lekvárra, hisz nem élünk otthon. De megfőzi. Elteszi. És elküldi a gyermekeinek külföldre. Sorolhatnám ide a disznóvágást is, a pálinkafőzést is. Ma, modern körülmények között is, ugyanúgy végzik, mint mindig. Hagyományosan.

Olyan korban lett kisgyermekből nagylány, amire nem az őszinteség volt a jellemző. Miként találkozott gyermekként az emberi és társadalmi kétszínűséggel? Hogyan tudta ezeket feldolgozni a gyermeki lélek?

Gyermekként természetesnek éreztem a körülöttem zajló folyamatokat. Nem bajnak gondoltam a tiltott borjúvágást, vagy a pap fenyegetőzéseit. Amikor ezek súlyát megéreztem, már túl voltam jó néhány megpróbáltatáson. Feldolgozni soha nem fogom. Nagyapám, anyám, apám lelkében tőrként él ez az időszak. Ők sem dolgozták fel, csak igyekeztek túlélni, túléltetni a gyermekeiket. Nem tudom eléggé meghálálni nekik, hogy minket nem vontak be a nyomorúságba. Mindenkinek mindenhol elmondom: annak ellenére, hogy nehéz sorsunk volt, és nehéz gyermekkorunk, mi ebből nem éreztünk sokat. Igen, dolgoznunk kellett. És nehéz volt összeegyez-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

tetni a játékot a munkával. De ezt is természetesnek véltük. Úgy éltünk, mint az ég madarai.

Miként szakadt el az otthontól? Mik voltak az első élményei a csíkszeredai kollégiumban? Esetleg bántották-e a diáktársak? Mai fejjel – és szívvel – meg tudja-e érteni, meg tudja-e bocsájtani?

Amikor egy zárt közösségből, a szerető családból és a vallásos térből szinte kiugrottam, boldog voltam. Induláskor, anyám könnyes szemei, apám intő szavai, testvéreim ölelése, nem szomorítottak el. Azt gondoltam magamban: majd meglátjátok! Nagy leszek! Visszatérek! Nem hagyok el senkit, csak elmegyek. Kimegyek a világba, hogy megismerjem. Tele voltam örömmel. Minden állomást belevéstem az eszembe. Amit féltem, hogy elfelejtek, lejegyeztem naplómba, hogy később pontosan el tudjam mesélni azoknak, akik otthon maradtak. Minden nap elismételtem a velem történteket, hogy ne felejtsem el. Leveleket írtam haza. Rengeteget. Nem csalódtam senkibe és semmibe. Csak rettenetesen magányos voltam! És igen, esténként sírtam a paplan alatt. És bátorítottam magam a másnapra. Hogy tegyem a dolgom. Akkor is, ha az utolsó cipőm talpa leszakadt, és nevetséges voltam a diáktársaim szemében. Hisz nem az ő hibájuk volt az állapotom. Megoldást kerestem mindig, mindenre. S ha egyedül nem is birkóztam meg, valahogy mindig jött egy kis segítség.

Miként történt a magyarság élményének kiteljesedése, vállalásának folyamata, amikor megismerte az Isten „másik oldalát”? Segítettek-e ebben a szüleitől, főként nagyapjától kapott tanácsok, érzelmi eligazítások?

Nem tudtam, hogy milyen nemzetiségű vagyok. Iskolában románul tanultunk. Hetedik gyermekként a tízből, én képviseltem a szakítást, nálam szakadt meg a hagyomány folyamata. Anyámmal csángóul[286] beszéltem, apámmal románul. Az idősebb testvéreim szüleimmel csángóul beszéltek, a fiatalabbak románul. Ez szüleim döntése volt, mert továbbtanulásra, csak akkor volt esélyünk, ha nincs akcentusunk. Bákóban ezt keményen figyelembe vették.

Csíkszeredában tudtam meg: csángó vagyok. Az első nap, amikor megérkeztünk. Az ott eltöltött évek alatt lassan kibontakozott, ki vagyok, kit, kiket képviselek. Történelmünk számomra homályos, sok fehér folt van benne. De nem is az számít, hogyan kerültünk oda és mikor. Hanem hogy mi külön nemzetség vagyunk, saját kultúrával rendelkezünk. És minden olyan csángó embernek, aki ezt felismeri, kötelessége ezt tudatni népével. Ki-ki maga módján. Mert az ott élő embereknek joguk van tudni, kik ők. Meg kell értetni velük, hogy értéket hordoznak. Azzal hogy ott születtek. Ha kultúrájuk haldoklik, vissza kell tanítani nyelvüket, hagyományaikat.

286 moldvai csángómagyar tájnyelven

Végülis miért adta föl „nagy célt”? Miért mondott le a magyartanárságról? Szegedi tanárnőjének otromba kérdése kísértetiesen emlékeztet arra, hogy József Attilát is a szegedi egyetem „fura ura” „tanácsolta el”, hogy tanár lehessen. Most már Maga is „egész népét” tanítja, s „nem középiskolás fokon”, hanem a könyveivel. Hirtelen határozta el a szakítást, vagy ez volt a csöpp a pohárban? Nem volt, aki lebeszélje róla? Nem bánta meg?

Amikor Magyarországra érkeztem, célom az volt, hogy tanár legyek és tanítsam a népem. Nem csak egyetlen tanár miatt adtam fel az álmom. A főiskolát befejeztem, tanár lettem, de nem magyar tanár. Nagyon nehéz volt beilleszkednem a többi magyar tanárjelölt közé. Nem értettem alapvető szabályokat. Magoltam éjjel nappal. Minden vizsgámra versként tudtam az anyagot, de nem így kellet volna. Különórákra lett volna szükségem. Hogy megértsem, hogy előrelépjek. Az iskola mellett dolgoznom kellett és ezt nem tudtam véghezvinni. Valóban volt olyan tanárom, aki így szólt hozzám: „mondja kedves, miért akar egy román magyar tanár lenni?” De volt olyan is, aki azt mondta: Felicia, nem csak a tanítással tudsz segíteni. Ha nincs lehetőséged befogadni az újat, add ki azt, ami benned van. Nyílj ki, és beszélj a világnak magatokról, csángókról. Írj, beszélj, mesélj, tudósíts.

Nem törtem meg. Szakot váltottam, s befejeztem a főiskolát. Munkahelyet kerestem. Családot alapítottam. És amikor egy szusszanásra volt időm, kiírtam magamból a világom. A váltást nem bántam meg. Mert célom az volt, hogy taníthassak. Azt teszem. Csak kicsit másképp. Lújzi Kalagorban, a magyar iskolában az én könyvemet olvassák. Az a csaknem nyolcvan gyermek, aki szinte már „csángóul” sem tudott, örömmel olvassa. Sajátjukként. Ez nagyon jó érzés.

Első könyvének „Csángó vagyok” a címe, s ez a kibővített másodiknak is. Ilyen erősen érzi a csángóságát? Vajon mitől csángó az ember, mitől csángó egy magyar ember? Miként érzi magát csángónak egy Moldvában született, immár Budapesten élő asszony, délvidéki magyar ember feleségként, magyar gyermekek édesanyjaként?

Most vagyok igazán csángó. Most értem meg arra, hogy a körülvevő lehetőségeket megragadjam és éljek a csángóságomnak. Budapesten élek, csángóként! Ha kenyeret dagasztok, keresztet vetek rá – mert ez a kezembe maradt.

Ha újszülöttet látok, háromszor megköpködöm, és hozzá mormolom az igét – mert az a számban maradt.

Ha az ünnepek közeledenek, csángósan készülődök rájuk – mert az a lelkembe maradt.

Sok mindent ötvöztem a vajdasági férjem otthonról hozott szokásaival, a Budapesten kialakult életvitelünkkel. De ha anyámmal beszélek, azt csángósan teszem – mert másképp nem is tudnék. Minden érték, ami a családunkhoz köt. De elsősorban mi magunk vagyunk értékesek. Mert a csángóságot, ha nem is tudtuk mi az, magunkban hordozzuk. Csak rá kell mutatnunk, el kell mondanunk. Mi, akik most

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

élünk és még ismerjük, mert megéltük az otthoni életünket. Akkor is, ha máshol vagyunk a világon, akkor is, ha otthon élünk, nekünk most tovább kell adnunk. Akkor is, ha ostromol a modern világ. Mert a csalán, a bodza, az üröm az ugyanott és ugyanúgy nő a faluban. És ugyanakkora a gyógyító ereje. De ha nem mondom el a gyermekeimnek, gaznak hiszik és letapossák. Értékeink a meséink, mondáink, hiedelemvilágunk, folklórunk. Ha mi már nem ismerjük, meg kell keresnünk azokat az embereket, akik még tudják. És tőlük tanuljuk meg.

A „Csángó vagyok" két, vagy most már három – kiadásán kívül mit írt még, s abból mi jelent meg? Könyvének 129. oldalán azt olvasom, hogy élete emlékeinek „csak a morzsáját" írta meg. Nos, ha majd valaki, valamikor, valamivel ráveszi, hogy folytassa az írást, miről, mikről írna még? Könyvét olvasva úgy éreztem, hogy a falubeli dolgokról, a gyermekkorról, a hazai emlékekről szóló részek a legmélyebbek. Ezekből van még tartaléka?

Kezem mindig írásra kész. Hogy ebből mennyi kerül nyilvánosságra az, a körülményektől függ. Egyelőre egy könyvem jelent meg, aminek a címe *Csángó vagyok*. És februárban végre sikerült, itt Budapesten is kiadnom. Ennek a folytatásán munkálkodom.

Mert írni van mit, csak magamba kell néznem. Hogy általam, életem által, bepillantást adjak a csángók életébe.

A csángó málé titka

Manapság egy málé, avagy puliszka, elkészítése, így hangzana: végy fél liter vizet, egy kiskanál sóval forrald fel, tégy bele húsz deka kukoricadarát. Öt percig főzd fedő alatt, majd többször megkeverve főzd még tíz percig. S kérem: a puliszka kész van.

Erre édesanyám – kis korunkban – legyintett és azt mondta: „városi málé". Hisz Bákóba költözött testvérei, rokonaink, mind így készítették. A „csángó málé" azonban sokkal különb. – Más, mámám. A mük málénk, az málé. Se nám igeny lágy, se nám árős, mind á malam kárák. Sárig, málág s jó.

Kell hozzá egy máléfőző üst. Ez olyan üst, amit nálunk a vándor cigányoktól lehetett venni. Az alja gömbölyű, és csak máléfőzésre használtunk. Ki kell venni két karikát a plitából, bálá kell rakni az üstescsét vaj három kanna vízvál, e kalán sóval, s mág káll hinteni lisztvál. A plita az a tűzhely. Nyáron scsöcsikát, azaz kukoricacsutkát, gallyakat, hölöscsugát, a szőlő lemetszett részeit égették. Azzal főztek. Télen pedig, amikor fűtöttek is, a városi fafeldolgozókból hoztunk törmeléket, a rumegust,[287] és azt égettük. Ha túl gyorsan leégett, tettünk hozzá fát is, amit nyáron hoztuk az erdőből. Plita volt a nyári konyhában, és bent a házban is, így egyszerre két helyiséget melegített. A plita kályhájának a mi csángó nyelvünkön „szóba" volt

287 fűrészpor (rumegus, rom.)

a neve, s össze volt kötve falon át a másik helyiséggel, ahol volt még egy kályha. Így csak egy helyen tüzeltek, ahol főztek is, a kiljárban, ami egyszerre volt konyha, fürdő, étkező és gyermek hálószoba is. Nem is kevés gyereknek, néha mind a tízünknek: Mimi, Adri, Petri, Felicsi, Viri, Ángyi, Mari, Lili, Jáni, Lucsi. Így hívott minket anyám. Gabi soha nem velünk, hanem szüleimmel aludt. Másfél éves koráig, amíg meghalt. Ő volt a legfiatalabb. A sírján máig friss virágok vannak.

A plitán három tűzhely volt, egy öt karikás, és kétszer két karikás. Mindig annyi karikát vettünk el, amennyire szerettük volna, hogy legyen a hő. A máléfőző üstöt három karikánál tettük be. Fogóval kellet egyenként kiemelni a karikákat, és vigyázva félre raktuk, mert sütött.

Az üst félig belelógott a tűzbe. A három kannányi víz, amit a közeli kútból hoztunk, mintegy háromszor fél liternyit. A só pedig durva volt, fekete szemcsékkel. Emlékszem, amikor Erdélyben először láttam finom szemcsés sót, el sem hittem, hogy az só. Megkóstoltam és olyan sósnak találtam, azt hittem biztosan valami más. Hisz nálunk otthon nem olyan volt. Úgy hívtuk: nagy só.

A malomba vitt kukoricát kétféleképpen darálták le. Egyet málének, másikat csutkástól, mindenestől a disznóknak. Ezt is megfőzték: nyáron kint az udvarban, télen bent.

A málének való liszt egy nagy faládában volt a kiscská hiúba, vagyis a kis padláson. Minden málé elkészítése előtt, anyám felküldte valamelyiküket: mennyscsak, szitálj e málének való lisztet. Nyáron mentünk. De télen nem nagyon volt kedvünk, bár nem mondtunk ellen a szüleinknek, mégis huzakodtunk. Mert sötét és hideg volt a padláson. Ilyenkor gyertyát vittünk és gyufát. Fönt a sötétben meggyújtottuk, ráragasztattuk a gyertyát saját viaszával a lisztes láda szélére, miután felemeltük a tetejét. Benne volt egy fa szita, amit anyám Bákóban vásárol. Néhol szakadt volt a szitája. Egy kis edénybe szitáltunk, s nem mindig találtuk el, hogy mennyi kell egy máléhoz. Ha kevés volt, még egyszer kellet jönni, ha sok volt, a maradékot vissza kellet vinni. Anyám csak ránézet és mondta: „álég áz”, vagy: „igeny sók”. Honnan tudhatja? Érdekelt is akkor...!? Most már én is tudom, elég, ha ránézek. Péter fiam, megkérdezte. Anya, mind bele kell tenni? Bele. Pont ennyi kell.

A liszt nem lehetett sem nagyon finomra darált, és nem is egészen nagyra, hanem a kettő között. Amint a víz felkerült a tűzre, meg kellet hinteni, azaz csipetnyit rá tenni a lisztből. Akkor lehetett bele rakni a többit, ha buborékok képződtek a lisztes vízen. „Ha labag a víz” – mondta anyám. – „Mám, labag az a víz, ha námes hinnsünk mág? – Labag, labag, dá ázt úgy káll scsánni – válaszolt anyám. Így, ha nincs is sok értelme annak, hogy elötte liszttel hintsem be a vizet, mivel ez a szokás, én is ezt teszem.

Ha már forr, belekerülhet a liszt. Nem egyszerre. Markonként. Hányszor számoltam kicsiként. E marak, két marak, három marak, négy marak, öt marak. Nem keverik közben, csak bele teszik a habarót. Ez sodrófához hasonló, de sokkal vékonyabb, csakis erre a célra készült bot. A víz hevesen tiltakozik, bugyborékol, ugrál, köpköd. Míg a liszt legyőzi, és megnyugszik. Akkor jön a habaró ideje. Habarni kell. Két kézzel. Anyám habar vagy tízet. Otthagyja. Közben az asztalra rakodik. Tála-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

kat, evőeszközöket, az ételt. Siet. Futólépésben mindent. Mindenkinek kezet kell mosni és gyorsan asztalhoz kell ülni, imádkozni. Majtég lehabarom a málét. Hájtokscsak.[288] És már mondjuk is románul az Atyát és a fiút, utána a Mi Atyánkat.

A málét, még párszor lehabarta, kész van. Anyám előveszi a lapockát, fából van. Az egyik része lapátszerű, a másik fogó rész. Vízbe mártja, körbe lapítja az üstbe a málét. Még süllög e kiscsit... És kiborítja a lapítóra. A deszkára. A málé készítéshez minden fa eszközt apám készített. Végre az asztalra kerül. A középpontba. Az étel mellé. Lapítóstól. Egy meghajlított fűzfaág közé cérnát kötöttek, azzal vágja fel anyám a málét. Csillag lesz belőle. Mindenki eheti.

Nem is kemény. Nem is puha.

Sárga és meleg. Csodálatosan finom.

Csángó málé.

Benne a föld ize. A nap melege. Őseim lelke.

Kerek.

Ha megesszük, jól lakunk.

288 gyertek csak